

UN AC DE TIP „HÜLSEKOPFNADEL” DESCOPERIT LA NOVACI

DE

ALEXANDRU OANCEA

În patrimoniul Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România a intrat în anul 1971, transferat de la Muzeul de istorie al municipiului București, un ac de bronz de tip „Hülsekopfnadel” (fig. 1). Potrivit datelor înscrise pe fișa de evidență a obiectului, completate cu informații primite de la D.V. Rosetti, acul a fost descoperit întâmplător în anul 1945 pe teritoriul satului Novaci, jud. Ilfov¹.

Acul are capul bătut ca o placă lată de formă rombică, pe direcția axului marginile laterale superioare fiind îndoite sub forma unei teci; ambele părți ale tecii sînt unite prin ciocănire, astfel încît locul de unire este greu de observat. În acest fel capul acului se prezintă sub forma unui romb cu laturile superioare mai lungi și virful tăiat. Pe spatele capului este vizibilă o nervură verticală, care îl împarte în două jumătăți aproximativ egale. Corpul acului este torsionat pînă aproape de virf, iar în profil apare curbă. Dimensiunile obiectului sînt următoarele: lungimea pe coardă 0,159 m, lungimea capului 0,031 m, lățimea capului 0,016 m, diametrul corpului 0,003 m. Acul este acoperit de o patină benignă de culoare verde deschis.

Din datele susmenționate rezultă că piesa face parte din tipul acelor cu capul în formă de teacă, așa numitele „Hülsekopfnadeln” sau „Hülse-nadeln”, avînd bune paralele în cultura Aunjetitz (Unětice)².

Încadrîndu-se în grupa acelor de tip „Hülsekopfnadel”, care au circulat în spațiul central european, în Slovacia, Moravia, Boemia, Ger-

¹ Deși descoperit în 1945 (informație D. V. Rosetti) acul nu figurează nici în textul și nici în ilustrațiile lucrării *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, Muzeul de istorie al orașului București, 1959. În fișa de inventar a obiectului este specificat ca loc de descoperire Popești-Novaci. D. V. Rosetti ne-a comunicat pe cale verbală că acul a fost descoperit în mod întâmplător în zona unde ulterior au fost făcute săpături arheologice. Vezi în acest sens A. Vulpe și Valentina Veselovschi-Bușilă, SCIV, 18, 1967, 1, p. 83—112.

² J. Schráníl, *Studie o vzniku Kultury bronzové v Čechách*, Praga, 1921, p. 106; Jan Filip, *Pravěké Československo*, Praga, 1948. Harta răspîndirii culturii Aunjetitz la p. 175, fig. 3-1.

mania sudică și zona dunăreană³, exemplarul adus în discuție se poate situa în aceeași serie cu descoperirile de la Přilepy, Žižice, Kamenný Újezd, Plavnice, Hosty etc.⁴, din Cehoslovacia. În Germania sudică acest tip de ac apare în cultura Straubing⁵, iar în Ungaria exemplare asemănătoare au fost descoperite la Lovasberény⁶, Izsák⁷, Deszk, Megyaszó, Hernádkak etc.⁸.

În Iugoslavia este cunoscut un exemplar făcând parte din grupa acelor cu capul în formă de teacă și corpul torsionat, descoperit la Vršac, aparținând culturii Vatina⁹.

În România, în afara acului descoperit la Novaci, mai este cunoscut un exemplar similar apărut în stațiunea eponimă a culturii Wietenberg¹⁰, avînd tija lungă răsucită și virful arcuit; un alt ac care face parte, se pare, din aceeași familie a fost descoperit în anul 1951 de A. Florescu la Glăvăneștii Vechi — „La Iaz”, jud. Iași, în arătură, lipsindu-i partea superioară a capului¹¹. Acul are o lungime de 0,135 m, tija simplă, netorsionată, fiind vizibile încă marginile tecii unite prin ciocănire.

Acest tip de ac își are originea pe teritoriul culturii Aunjetitz, fiind destul de greu de determinat calea de pătrundere în zonele învecinate. Forme curente Aunjetitz se întilnesc adesea și în Germania centrală și se extind spre nord, dar acest lucru nu este valabil pentru tipul de ac aici cercetat¹². Pe de altă parte extinderea tipului în Bavaria creează o legătură cu zona văii Dunării. Posibil ca contactul cu cele două zone de largă circulație a acului cu capul în formă de teacă să fi dus la preluarea acestor forme de ace în Germania sudică. De menționat și faptul că acest ac este prezent și în Boemia de sud, deci într-o regiune unde n-a pătruns cultura Aunjetitz¹³.

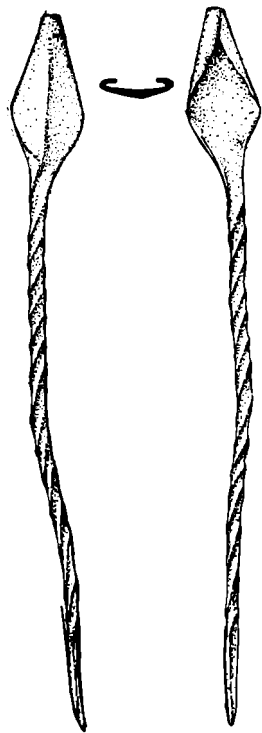

Fig. 1. — Ac de bronz descoperit la Novaci.

³ Harta circulației acului de tip „Hülsenkopfnadel” în regiunea amintită, la H. J. Hundt, Kommission für das Äneolithikum und die Ältere Bronzezeit, Nitra, 1958, pl. 5.

⁴ J. Schráníl, *op. cit.*, p. 45, fig. 8/6 și 7; idem, *Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, Berlin, 1928, pl. 22, fig. 20 și 26; L. Hájek, PA, 45, 1954, 1—2, p. 129, fig. 7/9, p. 157, fig. 19/4 și fig. 21; K. Tihelka, PA, 51, 1960, 1, fig. 38.

⁵ H. J. Hundt, *op. cit.*, p. 149, fig. 1/9 și fig. 2/7; idem, *Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte*, 11, 1958, p. 28, pl. 10/25 și p. 35, pl. 18/5.

⁶ Miske Kálamán, ArchÉrt., 17, 1898, p. 328—329, pl. 2/4 și 5.

⁷ V. Gordon Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford, 1929, p. 439, pl. 10.

⁸ Amália Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, Budapesta, 1967, p. 82.

⁹ M. V. Garašanin, Rad Vojvodanskih Muzeja, Novi Sad, 3, 1954, p. 61, fig. 7.

¹⁰ K. Horedt, Dacia, N. S., 4, 1960, p. 129, fig. 13/2.

¹¹ A. Florescu, AUI, secțiunea a III-a, 1, 1955, 1—2, p. 55, fig. 5; idem, Dacia, N. S., 11, 1967, p. 82, fig. 14/11.

¹² H. J. Hundt, *op. cit.*, Kommission für das Äneolithikum und die Ältere Bronzezeit, p. 151.

¹³ *Ibidem*.

Acul de tip „Hülsenkopfnadel” se prezintă sub două forme : una cu tija simplă, mai veche, și alta cu corpul torsionat și capul mare spatulat, formă mai nouă, derivată din prima¹⁴.

Deoarece nu i se cunoaște poziția stratigrafică, încercarea de stabilire a încadrării cronologice a acului de la Novaci nu se poate realiza decât pe baza tipologiei și a analogiilor. În Boemia, Moravia și Bavaria, „Hülsenkopfnadel” cu corpul torsionat este datat la sfârșitul culturii Aunjetitz, ajungând pînă în perioada bronzului mijlociu¹⁵. Pe de altă parte, a doua fază a culturii Aunjetitz e datată în perioada A2—B1 (după Reinecke), iar în cronologie absolută începe la 1700 î.e.n. și ține pînă la 1550/1500 î.e.n., dispariția ei fiind pusă în legătură cu apariția culturii mormintelor tumulare din spațiul Dunării mijlocii¹⁶. Această perioadă corespunde orizontului de depozite Hajdúsámson—Apa—Tufaláu¹⁷.

„Hülsenkopfnadel” este contemporan cu acele cu capul sferic (Kugelpopfnadel)¹⁸ și posterior acelor cu largă circulație, așa-numitele „zyprische Schleifennadeln” așa cum o dovedește situația de la Deszk¹⁹.

Acul descoperit la Sighișoara pe „Dealul Turcului”²⁰ nu a apărut într-un context arheologic precis ; el este prezentat ca avînd corespondențe în cultura Füzésabony (Tószeg C), aparținînd perioadei B1 (după Reinecke)²¹. Această plasare cronologică se bazează și pe acul de același tip descoperit într-un mormint la Vrșac, datat de Garașanin în faza B1²².

Acul fragmentar de la Glăvăneștii Vechi — „La Iaz” — reprezintă un element mai timpuriu decît prima fază a culturii Noua, nepermițînd totuși să se reducă limita cronologică inferioară a grupului Noua pînă în bronzul mijlociu²³. Acest ac reprezintă, probabil, o persistență tîrzie în mediul cultural Noua ; dealtfel acul de la Glăvăneștii Vechi este și din punct de vedere tipologic puțin deosebit de forma tipică.

Acul de tip „Hülsenkopfnadel” de la Novaci, prin formă, se apropie de exemplarul descoperit la Wietenberg. La Novaci sînt cunoscute prin săpăturile din 1961²⁴ materiale aparținînd unor culturi neolitice, din epoca bronzului — culturile Glina și Tei — și din prima epocă a fierului. Acul de aici nu poate fi pus în legătură decît cu depunerile Tei, cultura Glina III fiind anterioară răspîndirii variantei cu tija torsionată.

¹⁴ Ebert, RL, 1, p. 263 ; J. Schráníl, *Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, p. 101 ;

11. J. Hundt, *op. cit.*, p. 151.

¹⁵ Jan Filip, *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*, Praga, 1969, vol. 2, p. 878—879 ; H. J. Hundt, *op. cit.*, p. 151.

¹⁶ K. Tihelka, *op. cit.*, p. 134 ; Jan Filip, *op. cit.*, vol. 1, p. 62—64.

¹⁷ A. Vulpe, *Äxte und Beile aus Rumänien*, 1, München, 1970 (PBF, 9, 2), p. 3, 50, 56.

¹⁸ R. Hachmann, *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und süd-osteuropäischen Beziehungen*, Hamburg, 1957, pl. 54/1—31.

¹⁹ Amália Mozsolics, *op. cit.*, p. 82.

²⁰ K. Horedt, *op. cit.*, fig. 13/2.

²¹ *Ibidem*, p. 129.

²² M. V. Garașanin, *op. cit.*, p. 61. Datarea acestui ac trebuie pusă sub semnul întrebării ; forma sa, în special a capului, reprezintă o variantă a tipului „Hülsenkopfnadel”, care a circulat în perioada A2—B1 (după Reinecke), în regiunile amintite. Cronologia culturii Vatina nefiind încă pusă la punct, acul de la Vrșac, în cel mai bun caz, reprezintă o persistență în mediul cultural Vatina.

²³ A. C. Florescu, *op. cit.*, Dacia, N. S., 11, 1967, p. 89—90.

²⁴ A. Vulpe și Valentina Veselovschi-Bușilă, *op. cit.*, p. 83—112.

Cultura Tei este reprezentată la Novaci prin fazele Tei II (Tei-Tei), Tei III (Tei-Stejar) și Tei IV (Tei-Fundeni)²⁵. Mai probabilă ni se pare datarea acului în faza a doua sau a treia a culturii Tei, faza Tei IV fiind posterioară circulației acelor cu capul în formă de teacă : evident în acest sens este faptul că faza a patra a culturii Tei, Tei-Fundeni, poate fi pusă în legătură cronologică cu Monteoru IIB și cu prima fază a culturii Noua²⁶, deci cu începutul ultimei perioade a epocii bronzului în România²⁷. Dealtfel fazele II și III ale culturii Tei au o dezvoltare paralelă cu faza a doua a culturii Wietenberg²⁸, aceasta din urmă începând în faza A2 (după Reinecke), continuându-se și în perioada următoare²⁹. Mai este de subliniat faptul că fazele II și III ale culturii Tei sînt contemporane cu Monteoru I spre II³⁰ și deci cu orizontul Hajdúsámson — Apa — Țufalău. Ca atare fazele Tei II-III se dezvoltă tocmai în perioada de circulație a tipului „Hülseknopfnadel”, din această vreme putînd data acul pus în discuție în lucrarea de față.

Numărul mic de astfel de ace descoperit pînă în prezent în România demonstrează că aceste exemplare pot fi socotite ca elemente Aunjetitz în mediul cultural local. În acest sens trebuie subliniat faptul că acul de la Novaci este, pînă în prezent, exemplarul cel mai răsăritean al acestui tip.

“HÜLSEKNOPFNADEL”-TYPE NEEDLE DISCOVERED AT NOVACI

SUMMARY

In 1945 a “Hülseknopfnadel”-type bronze needle of a contorted shape was accidentally discovered in the area of the Novaci village.

The dimensions of the object are the following : 0.159 m total length, head-length 0.031 m, head-width 0.016 m, frame diameter 0.003 m.

Although discovered by chance, this needle could be dated back to the Reinecke A2—B1 period on the basis of the analogies and typologies, being considered as the most eastern sample of this type.

EXPLANATION OF THE FIGURE

Figure 1. — Bronze needle discovered at Novaci.

²⁵ *Ibidem*, p. 110. În raport se menționează, ca descoperit în mantaua unui tumul getic, pentru care s-a folosit pămînt din așezarea Tei, un ac de bronz cu capul rupt, dar care, atît cît se păstrează, pare a indica tipul de ac „Hülseknopfnadel” (*ibidem*, p. 101, fig. 14/4).

²⁶ *Ibidem*, p. 111; Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, Muzeul de istorie a orașului București, p. 166, descoperire Adrian C. Florescu : A. Vulpe, *Dacia*, N. S., 8, 1964, p. 327.

²⁷ I. Nestor, *Istoria României*, vol. 1, p. 113.

²⁸ N. Chidioșan, *Dacia*, N. S., 12, 1968, p. 173.

²⁹ *Ibidem*, p. 174.

³⁰ A. Vulpe, *op. cit.*, tabel cronologic.